

*В.В. Українець,
аспірант
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник професор Є.В. Фесенко)*

Створення злочинної організації: особливості зовнішнього прояву

Ключові слова: злочинна організація, створення, керівництво, участь, сприяння.

Актуальність дослідження, присвяченого зазначеній проблемі, зумовлена тим, що точність кваліфікації діянь, вчинених організованими злочинними угрупованнями, залежить від з'ясування усіх ознак складу цього злочину, в тому числі його об'єктивної сторони.

Незважаючи на те, що ці питання висвітлювались у юридичній літературі, вказаному аспекту питання приділялась недостатня увага [8, 727–730; 9, 899–905; 7, 532–535]. Крім того, є потреба і в удосконаленні чинного законодавства.

Виявлення особливостей зовнішнього прояву злочину, передбаченого ст. 255 КК України, обґрунтування доцільності відповідних змін до чинного законодавства є метою і водночас свідченням певної новизни цієї публікації.

Більшість вітчизняних дослідників до об'єктивної сторони злочину відносять: 1) суспільно небезпечні діяння особи; 2) таке діяння, вчинене певним способом, у певний час, у певному місці із застосування певних предметів, знарядь або засобів; 3) таке діяння заподіює або створює загрозу заподіяти шкідливі наслідки; 4) між небезпечним діянням і шкідливими наслідками має бути причинний зв'язок [5, 106].

У контексті досліджуваного питання відповідальності за створення злочинної організації російським науковцем І. Звечаровським висловлені міркування, що на відміну від раніше діючого КК РРФСР,

який був спрямований на притягнення до кримінальної відповідальності за дії або бездіяльність, новий КК РФ встановлює відповідальність за співучасть в злочині зі співучаство у злочинній діяльності [1, 3]. Вказані міркування можна екстраполювати і на співучасть особливої виду за ч. 4 ст. 28 КК України в силу їх схожості. Видається, що відповідальність за всіма формами вказаного злочину встановлена не просто за співучасть або за злочинну діяльність взагалі, а за конкретні дії, що визначають (складають) певні форми об'єктивної сторони цього злочину. Вказана постановка питання вочевидь обумовлена відсутністю кваліфікованих або особливо кваліфікованих видів складів злочинів за критерієм вчинення злочину злочинною організацією.

Незважаючи на назву вказаної статті, в окремих випадках в ній йдеться не лише про створення злочинної організації але й про функціонування організованих груп. На цю обставину слушно звертає увагу С.Д. Шапченко, коли досліджує безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України [7, 293].

Діяння як ознака об'єктивної сторони складу злочину, встановленого ч. 1 ст. 255 КК України, становить конкретний акт поведінки особи, спрямований на:

- 1) створення злочинної організації;
- 2) керівництво злочинною організацією;

- 3) участь у злочинній організації;
- 4) участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією;
- 5) організацію, керівництво зустріччю (сходкою) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп;

6) сприяння такій зустрічі (сходці).

З приводу кількості окремих форм даного злочину в літературі висловлені різні міркування. У більшості випадків форми даного злочину дорівнюють альтернативним діям, визначеним у ч. 1 ст. 255 КК України. Незважаючи на такий загальний підхід до розуміння різних форм даного злочину, не позбавлені логіки й міркування В.О. Навроцького, який виділяє лише п'ять таких форм. Зокрема, організацію, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп вказаний автор визначає як консолідацію організованої злочинної діяльності, тобто як згуртування діяльності окремих злочинних організацій та організованих груп для посилення їх діяльності, що знаходить вираз в різноманітних діях, спрямованих на проведення зустрічей представників об'єднань. З такої позиції автора все ж залишається незрозумілим чи слід розуміти "різноманітні дії" як окремі форми об'єктивної сторони цього злочину [8, 728–729].

Діяння завжди вказується в диспозиції статті КК. Це ж правило стосується і назв більшості статей розділу КК України "Злочини проти громадської безпеки". Проте С.Д. Шапченко слушно звернув увагу на те, що назва ст. 255 КК не повністю відображає конкретний зміст тих злочинних діянь, які зазначені в диспозиції її частини першої [7, 593].

У Постанові Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 "Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями" зазначається,

що утворення (створення) злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії полягають у підшукуванні співучасників, об'єднанні їхніх зусиль, детальному розподілі між ними обов'язків, складенні плану, визначенні способів його виконання. З цього роз'яснення випливає, що "створення злочинної організації" вміщує такі ознаки, як "керівництво процесом створення злочинної організації", оскільки утворення організації неможливо уявити та реалізувати без сукупності цілеспрямованого впливу на членів організації та забезпечення єдиного порядку. Закон не визначає, коли слід вважати злочинну організацію створеною, попри це в Постанові наголошується, що її слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення, об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. Якщо перший, а також наступні злочини були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці злочини за наявності до того підстав необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою.

Поряд з наведеними ознаками керівництва на стадії створення злочинної організації у Постанові дається характеристика керування злочинною організацією, яка полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління її функціонуванням як стійким об'єднанням осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними злочинної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здій-

снення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів тощо). Керівництво злочинною організацією реалізується через механізм раціонального упорядкування цілеспрямованої спільної, комбінованої діяльності, тобто через певну систему управління. Функціонування системи управління соціумом безвідносно до її змісту і спрямованості відрізняються, як правило, лише в залежності від розміру системи. Тому не випадково дії організаційного характеру в системі керівництва злочинної організації, як правило, не відрізняються від способів керівництва і управління, наприклад, юридичними особами приватного права. Так, в постанові Пленуму не випадково зазначається, що дії організаційного характеру керівника злочинної організації можуть здійснюватись у формі віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки.

Виникає питання, у якій формі діяння слід розуміти наведені в ч. 1 ст. 255 КК України акти поведінки особи? Зокрема, як співвідносяться акти поведінки у вигляді “участі у злочинній організації” і “участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією”? На нашу думку, для об'єктивної сторони складу злочину, що аналізується, характерною є активна фізична поведінка, за винятком діяння, визначеного як “участь у злочинній організації”. В одному з науково-практичних коментарів КК України справедливо зазначається, що залежно від характеру впливу на об'єкт злочину всі дії можна поділити на фізичні та інформаційні. Фізичні дії полягають у застосуванні мускульної сили для вчинення злочинного посягання і спрямовані на зміну зовнішньої, фізичної сфери предметів матеріального світу. Інформаційні дії полягають у передаванні інформації іншим особам і завжди виражаються у словесній (вербальній) формі, а також у яких-небудь інших діях, що несуть інформацію: смис-

лових жестах (конклюдентні дії), виразних рухах. Видається, що “участь у злочинній організації” як одна з дій, що утворює злочин, – це поєднання фізичних та інформаційних дій. В свою чергу лише фізичні дії особи не можуть утворювати склад злочину “участь у злочинній організації”, оскільки такі дії підпадають під ознаки інших різновидів діянь, що передбачені у ч. 1 ст. 255 КК України. При цьому автор під “участю” розуміє акт волевиявлення особи щодо свого членства у організації, в т.ч. і у випадках коли таке діяння не виражено у формі активної злочинної поведінки. З цього питання В.П. Тихий зазначає, що з моменту давання згоди на вступ (входження) до злочинної організації дії винного розцінюються як закінчений злочин, хоча би той, хто вступив до злочинної організації, і не брав участі у вчинених нею злочинах [3, 263]. В.О. Навроцький, досліджуючи кваліфікацію співучасті з урахуванням її форми, зазначає, що допускається відступ від принципу персональної відповідальності, оскільки співучаснику інкримінується не лише результат його особистих дій, а й спільних, інколи – дій, яких він сам не виконував. Тобто в цьому випадку особі мають інкримінуватися не лише наслідки її власних дій, а й наслідки діяльності інших учасників злочинної організації.

У п. 13 постанови Пленуму щодо участі у злочинній організації акцент зроблено не на діях особи як учасника злочинної організації, а на характеристиці об'єктивно-суб'єктивних ознак, а саме: вступ особи до злочинної організації (участь у ній) означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів. На нашу думку, кримінально-правовий зміст категорії “участь” необхідно, по-перше, зводити до акту вступу особи до злочинної організації та набуття статусу члена організації. По-друге, участь (вступ) особи в злочинній організації як самостійна форма об'єктивної сторони цього складу злочину передбачає, що злочинна організація вже існувала до того моменту, коли особа стала

її учасником. По-третє, диспозиція вказаної статті має декілька різних за змістом форм об'єктивної сторони але з однаковим способом визначення ознак через залучення поняття “участь”, зокрема участь (набуття статусу члена організації) у організації та участь у злочинах, вчинюваною такою організацією. Насправді участь особи в злочинній організації як самостійна форма об'єктивної сторони складу злочину передбачає кримінальну відповідальність безвідносно до того, чи розпочали учасники злочинної організації вчинювати конкретні складі злочину.

Участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, необхідно кваліфікувати за вказаною статтею КК України й за умов, що винна особа не є учасником злочинної організації, але брала участь у злочині, вчиненому злочинною організацією і усвідомлювала форму співучасті. Участь особи у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, допускає всі види співучасників, визначених у ст. 27 КК України.

Організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп є окремими формами об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України. В літературі в більшості випадків розрізняють форми об'єктивної сторони “організація сходки” та “керівництво сходкою”. На нашу думку, такий підхід не може базуватися лише на дослівному сприйнятті диспозиції ст. 255 КК України, а потребує додаткових аргументів з огляду на таке.

На відміну від чітко визначених окремих форм об'єктивної сторони злочину щодо створення злочинної організації та керівництва такою організацією, законодавець з точки зору юридичної техніки і мовних правил позначення в тексті різних за змістом дій, такі діяння як “організація” та “керівництво сходкою” не розрізняє як окремі форми об'єктивної сторони цього

складу злочину. На нашу думку, такий підхід законодавця виправданий та обумовлюється швидкоплинністю зустрічі (сходки), що не дає можливості відмежувати функції організації зустрічі та її керівництво. З іншого боку, питання керівництва може і не виникати з огляду на формальну рівність “злочинців у законі”, а обмежитись координацією дій об'єднань злочинних організацій або їхніх організованих груп. В літературі зазначається, що об'єднання “злочинців у законі” не відзначаються усталеною структурою. Вони утворюються з професійних злочинців – лідерів злочинного середовища, які формально рівні між собою, і не мають постійного місцезнаходження [4, 206].

Поряд з цим в літературі зазначається, що сходка є органом управління злочинцями. В цьому контексті виникає питання про адекватність встановлених в законі формалізованих ознак об'єктивної сторони злочину, пов'язану з діяльністю колегіальних органів злочинців, зокрема, виникає питання: чи виправдано і достатньо характеристику сходки злочинців розкривати через мету такої сходки, зустрічі? На нашу думку, відповідь на це питання необхідно розглядати через призму функцій, що виконують злочинні сходки. Якщо виходити з розуміння, що сходки виконують функції колегіального органу управління, тоді виникає питання, чи можна екстраполювати на ці відносини правила кваліфікації діянь, вчинених в складі колегіальних органів? Безперечно, це не можна робити, оскільки в цьому випадку йдеться про колегіальний орган, наділений ознаками злочинної організації (ч. 4 ст. 28 КК України), кожний з учасників якої відповідає за все, вчинене організацією. З огляду на викладене вбачається, що законодавець певною мірою повторює в ч. 1 ст. 255 КК України двічі одній й ті ж ознаки об'єктивної сторони спочатку щодо створення злочинної організації, а також керівництва такою організацією, а далі ті ж ознаки стосовно зустрічі (сходки). На нашу думку, сходка як певна зустріч злочинців з метою, вказаною у ч. 1 ст. 255 КК України – є одним з різновидів злочинних організацій. За таких обставин видається доцільним

змінити редакцію ч. 1 ст. 255 КК України та виключити словосполучення про організацію, керівництво зустрічі (сходки), а мету створення злочинної організації визначити відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України, оскільки організація, керівництво сходкою тотожно таким формам об'єктивної сторони як створення та керівництво злочинною організацією. В цьому контексті О.І. Гуров справедливо виділяє таку особливу форму злочинного об'єднання, як співтовариство "злочинців у законі". Він зазначає, що "...лише на перший погляд це аморфна організація, в якій усі рівні і яка не має постійного місця дислокації, об'єднана лише рамками злочинського закону. Насправді ж зв'язок між злочинцями настільки міцний, що вони становлять єдине ціле. Органом управління є сходка, на якій вирішуються важливі для них питання. Таке об'єднання згуртовує злочинні елементи шляхом проведення сходок, прийняття спеціальних письмових звернень; вирішує конфлікти, що виникають у злочинному середовищі; займається збиранням коштів до спільних кас; налагоджує стосунки з закордонним злочинним світом" [2, 258–261].

Необхідно зазначити, що, можливо, через розуміння сходки як різновиду злочинної організації, а не відсутність відповідної судової практики, у наведеній постанові Пленуму Верховного суду України жодним чином не згадуються вказані форми об'єктивної сторони злочину, в т.ч. не роз'яснюється поняття зустрічі (сходки), в чому полягають дії з організації, керівництва зустріччю тощо.

Для розмежування злочинів, встановлених ст. 255 і 256 КК України необхідно врахувати, що ст. 255 встановлює відповідальність заздалегідь обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій, а не навпаки. На нашу думку, сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп, як форма

об'єктивної сторони злочину, що аналізується, потребує відповіді на питання про співвідношення цієї форми зі співучастю у формі пособництва. Відповідно до ч. 5 ст. 27 КК України пособником є особа, яка сприяла вчиненню злочину. Дії пособника кваліфікуються, як правило, за статтею, за якою кваліфіковано злочин виконавця з посиленням на частину 5 ст. 27 КК України.

В.О.Навроцький зазначає, що існує певна специфіка у виділенні видів співучасників стосовно злочинних організацій. Автор вказує серед інших співучасників на осіб, які займаються фінансуванням, постачанням злочинних організацій. Далі зазначається, що єдиного підходу у виділенні видів співучасників злочинних організацій чинне кримінальне законодавство не проводить [6, 229.]. За таких обставин видається спірним встановлення об'єктивної сторони цього злочину шляхом залучення однієї з ознак одного з видів співучасників злочину – пособника.

Вбачається, що за способом описання досліджуваного складу злочину диспозиція ч. 1 ст. 255 КК України є простою. Проста диспозиція не виключає звернення до теоретичних положень Загальної частини, в т.ч. щодо форми співучасті. Видається, що поняття злочинної організації, що закріплена в ч. 4 ст. 28 КК України не виступає безпосередньою підставою кримінальної відповідальності, проте є загальною підставою такої відповідальності в контексті діянь, визначених в цій статті. На нашу думку, в цьому випадку мову потрібно вести про відсильну диспозицію, а в цілому про змішаний вид диспозицій, незважаючи на відсутність прямого посилання на ч. 4 ст. 28 КК України. В цьому контексті видається, що в ч. 1 ст. 255 КК України необхідно передбачити пряме посилання на норму кримінального закону, що містить визначення поняття "злочинна організація".

Список літератури:

1. *Звечаровский И.* Новый УК: проблемы применения / И. Звечаровский // Законность. – 1999. – № 1.

2. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – М., 1997. – 76 с.
3. Кримінально право України. Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер; Харків: Право, 2007. – 624 с.
4. **Макаръ И.** Соучастие в преступлении (понятие, виды и формы соучастия) / И. Макаръ // Закон и жизнь. – 2006. – № 6.
5. **Матишевський П.С.** Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / П.С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.
6. **Навроцький В.О.** Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те видання, перероблене та доповнене / відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2005. – 848 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те видання, перероблене та доповнене / за редакцією М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности объективной стороны состава создания преступной организации (ст. 255 УК Украины). Вносятся соответствующие предложения по совершенствованию действующего законодательства.

SUMMARY

The article reflects peculiarities of the real state of such dangerous crime as creation of criminal organization (Article 225 of CC of Ukraine). Relevant suggestions for upgrading the existing legislation put forward by the author.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального та адміністративного права*

Подано 30.01.09